SÁMIRÁÐÐI
SAAMELAISNEUVOSTO
SAMERÅDET
СОЙЗ САМОВ
SAAMI COUNCIL

2024-03-5

Lausunto Maa- ja metsätalousvaliokunnalle saamelaiskäräjälain uudistamisesta – HE 100/2023 vp

Saamelaiskäräjälain uudistamiselle on tarve ja se on venynyt jo liian kauan. Nykyinen laki rikkoo Suomea sitovia ihmisoikeussopimuksia, kuten Suomen saamat langettavat tuomiot Ihmisoikeuskomitealta (2668/2015) ja Rotusyrjinnän vastaiselta komitealta (59/2016) osoittavat. Ehdotetun lakiuudistuksen hyväksyminen olisi tapa korjata räikeimmät epäkohdat, jotka ovat johtaneet oikeudenloukkauksiin.

Kaikkien kansojen itsemääräämisoikeus on kansainvälisen oikeuden kulmakivi. Kyse nimenomaan kansainvälisestä – kansojen välisestä – oikeudesta: suomen ja saamen kansojen. Sen johdosta tämä ei ole vain Suomen sisäinen asia, vaan kohdistuu valtionrajat ylittävän saamen kansan oikeusasemaan, sekä Suomen maineeseen ihmisoikeuksia kunnioittavana maana.

Suomen perustuslaki tunnustaa saamelaiset alkuperäiskansaksi ja tällä tunnustuksella on oikeudellinen merkitys. Suomea sitova KP-sopimuksen artikla 1 vahvistaa: Kaikilla kansoilla on itsemääräämisoikeus. Tämän oikeuden nojalla ne määräävät vapaasti poliittisen asennoitumisensa ja harjoittavat vapaasti taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten olojensa kehittämistä. Nykyinen saamelaiskäräjälaki rikkoo näitä oikeuksia. Edellä mainitut kansainvälisten ihmisoikeuselinten päätöslauselmat liittyvät tapaan, jolla Suomi rikkoo saamelaisten oikeutta vapaaseen poliittiseen asennoitumiseen: Itsemääräämisoikeus ja oikeus vapaaseen poliittiseen järjestäytymiseen ovat edellytyksenä muiden kollektiivisten oikeuksien toteutumiselle. Näkemyksemme mukaan lakiuudistus oikaisisi vapaaseen poliittiseen järjestäytymiseen liittyvät oikeudenloukkaukset.

Vapaan poliittisen järjetäytymisen estäminen haittaa myös saamelaisten mahdollisuutta tehokkaaseen edunvalvontaan ja näin ollen vaarantaa saamelaisten perinteisten elinkeinojen turvaa ja harjoittamisedellytyksiä. Saamelaiskäräjillä on merkittävä rooli saamelaiselinkeinojen ja perinteisen luonnonkäytön edunvalvojana. On ensisijaisen tärkeää, että saamelaiskäräjät aidosti edustaa saamelaisia.

Tässä lausunnossa keskitymme kahteen kohtaan saamelaiskäräjälain ehdotuksesta: pykälä 3 äänioikeuden määritelmästä sekä pykälä 9 neuvottelu- ja yhteistoimintavelvoitteesta.

Pykälä 9 on erityisen tärkeä saamelaisten oikeusturvan ja tasa-arvon kannalta, sillä saamelaiset alkuperäiskansana ovat Suomessa marginaalisessa asemassa päätöksenteossa. Pidämme lakiuudistuksen 9 § neuvottelu- ja yhteistoimintavelvoitteen uudistusta varsin maltillisena askeleena kohti parempaa kansainvälisen oikeuden kunnioittamista. Muutoksena edellisen hallituksen esitykseen huomioimme 9 a § poistuneet «vähäistä suuremman haitan» ja «huomattavan haitan» määreet. Meidän näkemyksemme on, että tämän pelkistetyn uuden 9 a § tulkinta vaikeutuu, jos konkreettiset huomattavan haitan ja vähäistä suuremman haitan määreet poistetaan, sillä näiden mukana katoaisi myös pykälän kovat velvoitteet. Ilman tällaisia selkeisiin määreisiin sidottuja velvoitteita, voi olla vaikeaa tai mahdotonta määritellä, milloin viranomaiset rikkovat 9 a § 2 momenttia.

Ilman tätä selventävää tekstiä pykälässä, voi 2. momentin tulkita niin, että viranomaisten toimilla tulee ilman muuta olemaan kielteisiä vaikutuksia, mutta ne ovat hyväksyttäviä, kunhan niitä on «vähennetty». Tämän tulkinnanvaraisuuden vuoksi momentti voi menettää merkityksensä. Koska olennaisena osana 9 § on saamelaiskulttuurin edellytysten turvaaminen, **pidämme tärkeänä, että pykälässä mainittaisiin huomattava haitta ja vähäistä suurempi haitta.**

Korkeimman Oikeuden päätökset Utsjoen ja Vetsijoen kalastustapauksissa liityvät nimenomaan kulttuuristen oikeuksien loukkaukseen, eli vastoin KP-spimuksen 27 artiklaa, Suomi on lainsäädännöllä teettänyt huomattavaa haittaa saamelaisten oikeudelle harjoittaa kulttuuriaan. Ei ole tarkoituksenmukaista jättää kansallista lainsäädäntöä heikommalle tasolle, kuin Suomea velvoittavat kansainväliset sopimukset. Mielestämme tämä 9 a § muutos heikentää lain tavoitteen toteutumista, koska tämän muutoksen mukana voi käytännössä poistua konkreettinen suoja tulevia KP-sopimuksen 27 § rikkomuksia vastaan.

Čállingoddi/Sekretariat/Sihteeristö/Secretariat/Секретариат
Postboks 162
N-9735 Kárášjohka/Karasjok, Norway
saamicouncil@saamicouncil.net
saamicouncil.net
Tel. +47 480 217 34

Muutoin 9 § mielestämme selkeyttäisi neuvotteluprosessia sekä pelisääntöjä. Lisääntyvästi kansainväliset yritykset ja sijoitusyhtiöt vaativat vankkoja ihmisoikeustandardeja toiminnassa alkuperäiskansan alueilla. Tämän vuoksi on Suomen myös etu, että kansallinen lainsäädäntö turvaa saamelaisten oikeudet. Oikea-aikaiset neuvottelut ja saamelaiskäräjien todellinen mahdollisuus vaikuttaa neuvottelujen lopputulokseen edesauttaisivat saamelaisten oikeuksien turvaamista.

Pykälän 3 suhteen asia on varsin yksiselitteinen: kaikille kansoille kuuluu oikeus itsemääräämiseen ja vapaaseen poliittisen asennoitumiseen ja järjestäytymiseen. Tätä oikeutta Suomi vanhentuneella saamelaiskäräjälailla räikeästi rikkoo, mikä on uhka koko saamelaiskäräjien legitimiteetille. On saamelaisten sisäinen asia päättää yhteisöön kuulumisesta. Saamelaiset eivät ole missään vaiheessa hyväksyneet ns. Lappalaispykälää lakiin, koska se ei kerro saamelaisuudesta, vaan elinkeinon harjoittamisesta ja näin lappalaisiksi merkittiin verokirjoihin myös suomalaisia uudisasukkaita. Saamelaiskäräjät menettäisi merkityksensä, jos se alkaisi edustaa Lapin suomalaista väestöä.

Tämä lakiuudistus ei ole täydellinen, mutta 9 a § lausunnossamme ehdotetuilla selkeytyksillä se toisi vakautta ja vahvistaisi hyviä toimintatapoja. Lain uudistamiselle on suuri paine: On häpeällistä Suomelle olla jatkuvien ihmisoikeusloukkausten tilanteessa. Tätä lakia on pyritty uudistamaan jo kymmenen vuotta ja nyt on ratkaisun avaimet kädenulottuvissa. Olisi korkea aika saada tuloksia ja uudistaa laki nyt.

Aslak Holmberg
Saamelaisneuvoston puheenjohtaja